

עומד אחר כתינו

הרב דוד דודקביץ' רב הישוב יצהר

לכבוד יום ירושלים, נלמד את מאמר הנתיבות שלום מסלונים, בעקבות מלחמת ששת הימים ושחרור ירושלים. לאור זאת נספר קצת על הנתיבות שלום וגם על הקשר המיוחד שלו לירושלים.

נתיבות סלונים

כאשר עומד הנתיבות שלום עם חותנו בכותל, יום לאחר שחרור ירושלים בתשכ"ז, הוא עדיין לא הרבי של סלונים אלא משמש עוד בתור ראש הישיבה. הרב שלום נח ברזובסקי, בעל ה"נתיבות שלום", נולד בשנת ה'תרע"א, עלה ארצה בשנת ה'תרצ"א ונפטר בז' אב ה'תש"ס. שתי דמויות מרכזיות ליוו אותו בעיצוב האשיות. האחת – הרבי שלו, ר' אברהם וויינברג (השני) מסלונים בעל ה"בית אברהם" אשר היה דמות מפליאה בעוצמתה. בספרו, מזכיר אותו הנתיבות שלום פעמים רבות בלשון "ואיתא בב"א". אישיות נוספת שהשפיעה עליו רבות, הייתה דמותו של אחד מזקני חסידי סלונים ר' שלמה משה מידנר שמו. כאשר מופיע בספר נתיבות שלום "הרמ"מ", לא מדובר בר' מנחם מנדל מויטבסק, מקוצק או מליובביץ', אלא בר' משה מידנר שהיה הרב שלו.

הרבי הנוכחי, בעל ה"דרכי נעם", מספר שבכל פעם שעמדו בפני הנתיבות שלום שאלות של הכרעה, הוא היה מתייעץ עם רבותיו גם כשאינם בין החיים. הוא היה מתייחד עם עצמו זמן מה, ושואל "מה הבית אברהם היה אומר על זה?", עושה חשבון וחושב למה הייתה נוטה דעתם של רבותיו הבית אברהם ור' משה מידנר, וע"פ זה היה מכריע בסוגיה. פעם אחת הגיע הנתיבות שלום למסקנה, שיש מחלוקת בין הבית אברהם לר' משה מידנר. הוא התחיל להתלבט ולהתחבט, והיה ממש קרוע בין שניהם. "הבית אברהם היה אומר כך, אך ר' משה מידנר היה אומר ההיפך!". בסופו של דבר הכריע ואמר – "אין מה לעשות, רבי זה רבי, צריך לשמוע לבית אברהם".

הבית אברהם שלח את הנתיבות שלום לארץ ישראל, בהיותו צעיר מאוד. כאשר הגיע ארצה מייד נקלט באהבה רבה בקהילת החסידים בטבריה. כעבור שנים ספורות, כאשר הרב אברהם וויינברג (השלישי), בעל ה"ברכת אברהם", שימש כאדמו"ר בארץ ישראל¹, הוא נתן לנתיבות שלום את בתו לאשה. לאחר פטירת הברכת אברהם בשנת ה'תשנ"א, עלה חתנו הנתיבות שלום לשמש באדמו"רות. ארבעים שנה קודם לכן, הקים הנתיבות שלום את ישיבת בית אברהם, לאחר שכמעט כל חסידות סלונים נכחדה לחלוטין. מספר שנים של שואה איומה, השמידו את רוב רובה של החסידות, לרבות את הרבי שנרצח

¹ לאחר פטירת הבית אברהם, ובנו רבי שלמה דוד יהושע וינברג הי"ד, אשר נרצח בשואה.

בידי הנאצים ימ"ש. נשארו כמה עשרות משפחות, שיצרו את הגרעין החדש של בית סלונים בארץ הקודש.

הנתיבות שלום לקח חלק נכבד בשיקום הריסותיה של החסידות, בבניה מחודשת של שרידים ושברים בודדים. במשך ארבעים שנה, חניך ולימד בישיבתו אלפי תלמידים. כיום בחסידות סלונים, כל יהודי בן ארבעים עד שמונים, קיבל חינוך במשנת הנתיבות שלום. כמעט כל האוכלוסייה המבוגרת של החסידות, מעוצבת באופן פרטי וציבורי, בהשקפת הנתיבות שלום. מדובר בעיצוב אשיות של ממש, תלמידי הישיבה היו צופים בנתיבות שלום במשך כל מעגל השנה, שכן הנתיבות שלום הנהיג שלא לחזור הביתה לשבתות כמעט בכלל. תלמידיו התבוננו ולמדו ממעשיו והנהגותיו יום יום, וחיכו באופן פנימי ואמיתי את הליכותיו.

חסידי סלונים קבלו מהנתיבות שלום את הניגונים, למדו ממנו איך לעשות קידוש ואיך לנהל שולחן שבת בנוסח סלונים. כל חתן היה זוכה לסעוד פעמיים על שולחנו של הנתיבות שלום. פעם אחת בשבת שלאחר האירוסין, והפעם השנייה בשבת שלאחר החתונה. כמובן שכל חסיד שראה את הנהגותיו של הנתיבות שלום, העתיק אותן לביתו באופן מדויק. ניתן לומר, שהנתיבות שלום היה גדול המחנכים של הדור האחרון, מבחינת עוצמת העיצוב של תלמידיו. לא רק בזכות שיחותיו הנפלאות, אלא בעיקר בזכות שהותו עם חסידיו יום יום, שעה שעה.

תכלית הכוסף

מאז שהגיע הנתיבות שלום לארץ הקודש, הוא לא עזב אותה ולו לפעם אחת בלבד. למרות שהתבקש פעמים רבות לחזק קהילות השוכנות בארה"ב, סרב בכל פעם מחדש בתוקף. כאשר חלה בשחפת, הציעו לו רופאיו לצאת לטיפול בשווייץ, אך הוא פשוט לא היה מסוגל לעזוב את ארץ ישראל. גם הרבי הנוכחי, ה"דרכי נעם", לא עזב עד כה את ארץ ישראל, ואף כשאשתו המנוחה נאלצה לצאת לצורך טיפולים בארה"ב, הוא נשאר בארץ. צריך להבין, שאדמו"ר המחליט שלא לצאת מהארץ, משלם מחיר כבד מאוד, במיוחד כאשר יש לו חסידים בכל העולם.

מדובר באחד מהאדמו"רים היחידים, אשר התייחסו בדרשותיהם למאורעות היומיומיות העוברות על כלל ישראל. התרחשויות התקופה נגעו בלבו וקבלו בכל פעם מחדש את זווית השקפתו המיוחדת. כמו כן, התייחס הנתיבות שלום בדרשות לחסידיו, למלחמת ששת הימים, למלחמת יום הכיפורים ולמלחמת המפרץ. זוהי תופעה חריגה בעולם החסידות, התואמת את דמותו החינוכית אשר אינה מתעלמת מהמציאות הסובבת אותו. לכל מאורע התייחס באופן ישיר על פי ההשקפה המתאמת לדרכו.

לנתיבות שלום היו כיסופים אדירים להגיע לכותל המערבי. הוא תכנן ואף הצליח לבנות את ישיבת "בית אברהם", במקום שממנו תהיה אפשרות להגיע באופן רגלי לכותל המערבי. למעשה, זוהי הישיבה החסידית הקרובה ביותר לכותל. היא ממוקמת על גבול גאולה-מוסררה על יד משרד החינוך. צריך להבין, שבאותם ימים, היה קשה מאוד למצוא ולרכוש קרקע באותו איזור לצורך בניית הישיבה. מעבר לכך, השכנות למוסררה הייתה נחשבת לסוגיה ביטחונית מורכבת ביותר. מכל מקום, הקריטריון החשוב מבחינת

הנתיבות שלום, היה הקרבה לכותל, שנים רבות לפני כיבוש העיר העתיקה.

יום אחרי שחרור הכותל, ראשי ישיבות, אדמו"רים ורבנים רבים הגיעו לרחבת הכותל, וביניהם האדמו"ר מסלונים זצ"ל. בכ"ח באייר כידוע, לא היה אפשר להגיע אל הכותל, שכן צלפים ארבו בכל פינה. מייד כאשר שמעו אנשי ירושלים שהכותל בידינו, הם התחילו לנהור נהירה המונית לכיוון העיר העתיקה. סכנת החיים הנשקפת לא עניינה איש, רק המפגש עם השריד הקדוש. צה"ל נאלץ להציב מחסומים במעבר מנדלבאום כדי לעצור את ההמון.

בחג שבועות ה'תשכ"ז הייתה נהירה אדירה שאין לתאר. כל ירושלים צעדה לעבר הכותל בכיסופים וגעגועים ממש כמו בעלייה לרגל כשבית המקדש היה קיים. עד היום ירושלמים רבים חוגגים בצורה נפלאה את חג מתן תורה, דווקא בכותל. המסורת הזאת התחילה כמובן באותו חג שבועות, שבוע ימים לאחר שחרור הכותל.

הדרשה הבאה לא נדפסה בספרים, אלא מופיעה בחלק הראשון של הקונטרס הפנימי, הנקרא "נתיבות שלום קובץ מאמרים מיוחדים". שם החלק השני של הקונטרס הוא "נתיבי בניין ויצירה" על שלבי התפתחותה של חסידות סלונים בארץ. החלק השלישי נקרא "באספקלריית בית אברהם", הכולל מאמרים בענייני התקופה בהשקפת תורת סלונים. זהו ניתוח של מאורעות ההיסטוריה בעיניים הפנימיות של אדמו"רי סלונים.

צריך להבין את הרקע המיוחד של הדברים, אשר נאמרו ימים ספורים בלבד לאחר שחרור הכותל המערבי. הנתיבות שלום נחשב לאחד הבולטים ביותר בדור הקודם, אשר חיברו מעשה עם מחשבה ודיבור. הוא לא יחמיץ הזדמנות להתפלל מול הכותל המערבי, אך גם לא יוותר על ההתבוננות בזכות העצומה הזאת, ובניסי ה' יתברך. הרבי מסלונים לא רק הולך אל הכותל, אלא גם נותן דרשה באופן מידי, ומבטא בה את רחשי ליבו שעדיין בוער.

עלץ ליבי בה'

הרב צבי יהודה דרש את "מזמור י"ט למדינת ישראל", עשרים ושלושה ימים לפני שחרור ירושלים. מי שמכיר את שיחתו לאשורה, ישמח לגלות הרבה דמיון לשיחתו של הנתיבות שלום:

עלץ ליבי בה', רמה קרני בה' רחב פי על אויבי כי שמחתי בישועתך אין קדוש כה' כי אין בלתך.² ה' ממיית ומחיה ומחיה מוריד שאול ויעל.³

כידוע, עם הניצחון הגדול במלחמת ששת הימים, נהרגו לא מעט לוחמים יהודים. הקב"ה גם ממיית וגם מחיה, גם "מוריד שאול" וגם "ויעל". לא ברור האם הנתיבות שלום ציטט דווקא מתוך תפילת חנה בזכות מילותיה העוצמתיות בהודיה לה', או שבחר במילים הללו בהשראת יום פטירתו של שמואל הנביא שחל גם הוא בכ"ח באייר. יתכן ששני הדברים יצרו אצלו השראה כפולה של הודיה לה' יתברך.

² שמואל א', ב', א'-ב'.

³ שם, שם, ו'.

אנו מחויבים להכיר בניסים שעשה לנו הקב"ה בימים האלו. ניסים גלויים והארת פנים מלפניו יתברך שמו לעמו ישראל, מה שלא זכו לראות הרבה עשרות דורות, ואסור לנו להיות כופר בשובתו של מקום.

עקרון יסודי אצל הנתיבות שלום, הוא שלא כופרים בטובת ה'. זאת אמירה לא פשוטה עבורו, לנוכח הציבור שסביבו אשר רואה את הדברים בצורה שונה לחלוטין.

ויאמינו בה'

שושלת סלונים עברה דרך בית קוברין. מסופר על אחד מחסידי ר' משה מקוברין, שקרה לו איזה נס. מאז אותו היום, כל מי שהיה נפגש בו הוא היה מספר לו על הנס. בשלב מסוים, לבני ביתו כבר נמאס לשמוע על הנס, ובקשו ממנו להפסיק עם המנהג המוזר לספר לכולם על הנס. ר' משה מקוברין אמר לאותה המשפחה בשם האור החיים הקדוש, שהיצר הרע גורם תאוה גדולה לאדם שיגמד וימעט בערך הנס שקרה לו. אז הבינו כולם, שאותו יהודי נלחם ביצר הרע שגורם לשכוח ח"ו את הטובות שה' יתברך עשה עמו.

כי עשה עמנו עכשיו נס כפול. האחד – אותו רשע המן של זמננו ימח שמו, רצה להשמיד את כל היהודים. ועשה הקב"ה ניסים ונהפוך הוא אשר ישלטו היהודים המה בשונאיהם⁴, והשמידו את כל סוס רכב פרעה ופרשיו בשעות ספורות ונפל פחד היהודים עליהם. וירא ישראל את היד הגדולה אשר עשה ה' במצרים⁵ ויאמינו בה'. שגם אלו הרחוקים מאמונה, וכל מי שיש לו מוח בקדקדו מודים שלא היה שום עניין טבעי בהנצחון שעשה הקב"ה באופן מופלא ביותר. שום צבא עוד לא השיג הישגים כאלו, שכוחות כבירים התמוטטו לפניו בשעות ספורות.

מי שחוזה את אותם ימים, קשה לו לשכוח את הבריחה הנוראית למקלטים ואת המעבר החד לחגיגות הניצחון. אלו ימים הצרובים עמוק בתודעה הישראלית. אין לתאר את האימה שאחזה בראשית המלחמה, לעומת אוירת השמחה שהתפרצה ברחובות עם סיומה. עם ישראל שר בהתרוממות "נאצר מחכה לרבין". אותו "פרעה" התגאה והצהיר שבתוך ימים ספורים לא תהיה מדינת ישראל. תוך כדי גאוותו הושמד כל חיל האוויר המצרי. לכך מתכוון הר' מסלונים באומרו "כל סוס רכב פרעה ופרשיו".

לנתיבות שלום יש שני דימויים העומדים לנגד עיניו. האחד – יציאת מצרים עם שירת הים, והשני – "ונהפוך הוא" של ימי פורים. הוא לא משתמש במילים מתוך הזמר העברי, אלא מדבר תמיד ב"אספקלריית בית אברהם". מבחינתו, ניסי ה' אשר גרמו לעם ישראל לשיר את שירת הים, הם אותם ניסים שנעשו במצרים של נאצר. שירת הים היא שירה נצחית, היא המקור לתחיית המתים מן התורה, "שר לא נאמר, אלא ישיר"⁶.

כח לעשות חיל

⁴ אסתר ט', א'.

⁵ שמות י"ד, ל"א.

⁶ סנהדרין צא:.

הנתיבות שלום מכנה את כל צוררי ישראל בשם "המן של דורנו". כך הוא קרא לסדאם חוסיין ימ"ש, וכך הוא מכנה גם את נאצר. במלחמת ששת הימים, התרחשו ניסים היוצאים מגדר הטבע בכל קנה מידה עולמי. שינוי מפת ארץ ישראל במספר ימים מן הקצה אל הקצה, השפיע על שינוי התפיסה האמונית בעם ישראל כולו. כתוצאה מהכיבוש והניצחון, היו התעוררויות רבות לחזרה תשובה. מצד שני, כאשר פרצה מלחמת יום כיפור, התגלה שניסי ה' בששת הימים גרמו גם ללא מעט זחיחות דעת.

לא כולם למדו את השיחה של הנתיבות שלום, היו רבים שהאמינו ב"כוחי ועוצם ידי" לצערנו. תחושת הבטחון העצמי המופרז, גרמה להעלים עין ואוזן מכל ההתרעות על פריצת מלחמת יום כיפור. בעקבות כך אויבנו תקפו מכל החזיתות בהפתעה גמורה. בלילה השלישי למלחמת יום כיפור, משה דיין אמר לראש הממשלה גולדה מאיר ש"זה עלול להיות חורבן בית שלישי". התחושה הייתה ש"מכבים את האורות" כפשוטו. כולם היו שפופים למטה, כאשר המערכה כמעט הוכרעה לרעתנו בצפון, וכן בגזרה הדרומית. בסיעתא דשמיא עצומה ובעזרת כמה גיבורי כוח כרפול וחבריו, הכף הוטתה להצלה גדולה. בשלומדים על שתי המלחמות הללו, מבינים שמלחמת יום כיפור התנהלה כמלחמה ריאלית, לעומת מלחמת ששת הימים שיצאה מגדר הטבע לחלוטין. מלבד מהאמונה ביד ה' החזקה, אין יכולת להבין את עוצמת הניצחון.

מה אשיב לה'

הנס השני - בגילוי אהבתו יתברך לעמו ישראל, אף על פי שאינו הגון ואינו כדאי, שהוחזר לנו לרשותנו שריד בית מקדשינו הכותל המערבי. שאמרו חז"ל כי מעולם לא זזה שכינה משם, שנאמר - הנה עומד אחר כתלנו⁷. אחרי י"ט שנה שכבר נתרחקנו ממקום הקודש הזה, והוחזרו לנו מקומות הקדושים. מערת המכפלה, ישי חברון וקבר רחל. מקומות שלא דרכו שם רגל יהודי זה י"ט שנה, ואוי לבנים וגלו מעל קברי אבות ואמהות. ומעתה הם נמצאים תחת רשותנו, ואנו עומדים נדהמים ומזועזעים מהגילויים הגדולים שהראה לנו ה' יתברך, ומה אשיב לה'⁸.

בסלונים הניגונים הכי חזקים ונפוצים, הם ניגוני ההודיה. ברוב הטישים של סלונים, כמות שירי ההודיה גדולה מאוד ביחס לחסידויות אחרות. יתכן שזה במכוון, אך הגיוני שזה קורה מטבע הדברים, מתוך תכונת הכרת הטוב שהנחיל הנתיבות שלום. כדאי לשים לב לתחושות הנתיבות שלום למרות שאיננו הגונים ואיננו כדאים. לפני כן הוא דיבר על הניסים בפועל, וכאן הוא מדבר על גילוי האהבה של ה' לעם ישראל דרך הניסים הללו. יש לציין, שאחת הדמויות שהשפיעו מאוד על שתי החסידויות קארלין וסלונים, היה ר' שלמה קרלינר שמת על קידוש ה'. יש אגרת שחתם בסופה בכך שהוא מבקש לפרסם גודל אהבתו יתברך לעמו ישראל. בספר בית אהרן מובא בשמו על הכתוב "דומה דודי לצבי"⁹ - "כי צבי הוא לשון חמדה ותשוקה, היינו כפי התשוקה שיש לו לאדם אל הקב"ה כן מראה לו הקב"ה". אבינו שבשמיים תמיד אוהב אותנו ללא גבול, ככל שנאהב אותו אנחנו

⁷ שיר השירים ב', ט'

⁸ תהילים קט"ז, י"ב

⁹ שיר השירים שם.

, כך הוא יראה לנו גם את אהבתו באופן גלוי. אחד הקשיים הגדולים ביותר של האדם, הוא לדעת שה' אוהב אותו, ולהבין כמה ה' אוהב אותו באמת.

אוי לבנים שגלו

כעת עובר הנתיבות שלום לעסוק בכל אותן שנים של צפייה והשתוקקות, תשע עשרה שנים של צפייה דרוכה לשחרור שריד בית מקדשנו.

"ואני אמרתי נגרשתי מנגד עינך, אך אוסיף להביט אל היכל קדשך"¹⁰. הפסוק הזה עמד לנגד עיני לפני י"ט שנה, עת נפלה העיר העתיקה בידי הערבים, ושוב לא יכול יהודי לגשת אל מקום מקדשינו. והתאספנו כאלפיים איש בהיכל ישיבת מאה שערים, וישבנו על הארץ ובכינו.

הרב צבי יהודה זצ"ל, היה קרוע פגוע ופצוע בליבו כשקרעו את ארץ ישראל, עם הכרזת הקמת המדינה. אפשר להתחיל לבכות כששומעים את החלק הכואב של מזמור י"ט. "מזועזע בכל גופי, פצוע כולי וחתוך לגזרים, לא יכולתי אז לשמוח". הרצי"ה לא דיבר מן השפה ולחוץ, הוא הרגיש באמת קרוע לגזרים. ערב הנסיגה מסיני, כרתו לרב צבי יהודה רגל כתוצאה מנמק. עיתונאי טוב היה צריך להצמיד את הכתבה על כריתת רגלו של הרב צבי יהודה, לכתבה שעסקה בכריתת חבלי ארצנו הקדושה. חיתוך חבלי הארץ ממש חתכה את נפשו ובשרו של הרב צבי יהודה לחתיכות.

נדמה לפעמים שמי שידוע לבכות על ארץ ישראל זה רק תלמידי הרצי"ה. למען האמת, גם במאה שערים בכו באותם ימים על הריחוק מבית ה'. הקרבה לבורא יתברך עוברת דרך א"י, דרך ירושלים ודרך הכותל – שריד בית מקדשנו. האפשרות להגיע לכותל, היא דרך הכרחית לחיבור הנשמה היהודית לבוראה, ולא משנה לאיזה ציבור היא משתייכת.

וחשבתי אז שהגענו לשיא ההסתר, כי אחרי שהושמדו מאיתנו בחירי האומה וכשישה מיליונים יהודים, וגדע בחרי אף את כל קרן ישראל, כל זמן שהכותל המערבי היה בידינו והיה לנו מקום הקודש הזה, שיהודי היה יכול לשפוך שיהו בפני אביו שבשמיים – עוד היה כח להחזיק מעמד. אבל מזה נוראה הסתרת פנים זו שה' יתברך הרחיק אותנו מעל פניו וכאילו אינו חפץ שוב בנו, ואוי לבנים שגלו מעל שולחן אביהם. וכאותו בן המלך אשר מסוגל לסבול גם כשאביו מייסר אותו בכל מיני ייסורים קשים ורעים, אבל בשעה שאביו המלך מגרשו מהיכל המלך, על זה אינו יכול להתנחם ולהתחזק. והרגשנו באותה שעה, כי אנו מתמוטטים מצער ויגון שנגרשנו מנגד עינך.

כשהנתיבות שלום אומר שהגענו לשיא ההסתר, הוא מתכוון להסתר כפול ומכופל, "ואנכי הסתר אסתיר"¹¹. זה לא רק שה' יתברך לא רצה להסתכל אלינו בפניו המאירים, ישנה תחושה כאילו הוא לא רצה אפילו שנסתכל עליו ונהיה בסביבתו. יש הסתר פנים שנקרא "פנים באחור", המלך מסתובב אבל כל הקהל מסתכל עליו ושומע את דבריו. הנתיבות שלום בכה כאשר הרגיש כאילו המלך מגרש אותנו לגמרי מארמונו ואינו חפץ בשום קשר יתנו חלילה. כאשר הייתה אפשרות להגיע לכותל, אמנם היה הסתר פנים, אך גם הייתה נקודת מפגש.

¹⁰ יונה ב', ה'.

¹¹ דברים ל"א, י"ח.

מיום נפילת הרובע היהודי אפילו נקודת המפגש המצומצמת – נגדעה. אם ננסה לחוות את התחושה הפנימית של הנתיבות שלום ברגעי נפילת הרובע והכותל, נחוש גלות נוראה מעל שולחן אבינו.

קירבת אלקים לי טוב

אם כך, כאשר חוזרים אל הכותל, ישנה הארת פנים נפלאה. המלך בכבודו ובעצמו ניגש לעם ישראל ואומר "בואו, כנסו אלי פנימה, אני רוצה אתכם יותר קרובים מהיכן שהייתם עד עכשיו". לאחר תשע עשרה שנה, שערי הארמון נפתחים, והמלך מראה לבניו את אהבתו הגדולה. אמנם התהליך עדיין לא הושלם במלואו, אך לפחות הוא מתנהל בתקשורת בריאה בין עם ישראל לריבונו של עולם.

אשרינו מה טוב חלקינו בשעה הגדולה הזאת, ששוב האיר לנו הקב"ה בהארת פנים וגילויים שלא זכה שום דור, והחזיר לנו מקום מקדשינו, מקום שלא זזה שכינה משם. האושר והתענוג הכי גדול שיהודי מרגיש בעולמו הוא בשעה שמרגיש בקרבת אלוקותו יתברך, וכמו דאיתא "ואני קרבת אלקים לי טוב"¹². והמקום המסוגל ביותר לזה הוא בכותל המערבי, שיהודי מרגיש כי הוא עומד שם נוכח פני ה' ושוֹפֵךְ לִיבו כמים ניכחו, וכשאומר שם "ברוך אתה וכו'", מרגיש משמעות מיוחדת בנוכחותו יתברך.

הטוב המוחלט שיכול להיות לי, הטוב המשמעותי ביותר עבורי זה קרבת אלקים. כאשר כבר טעמנו את הקרבה ונגרם ריחוק, אין יותר מתוק מלחזור לימים עברו, ימים שבהם היתה קרבה ואהבה. מי שניגש קרוב לכותל, יכול להרגיש בחוש, כיצד הדיבור עם הקב"ה משתנה. תפילה בכותל צריכה להיות מלווה בתחושת קרבה מיוחדת. ה"ברוך אתה" יוצא מחדרי הלב ומכוון אל ה"אתה ה'" באופן מוחשי, לפני המלך.

שאם כי מלוא כל הארץ כבודו, אך שם המקום היחידי בעולם שלא זזה שכינה משם. ואילו פינו מלא שירה כים, אין אנו מספיקים בו, מאת ה' היתה זאת היא נפלאת בעינינו¹³.

מאז שחרור הכותל המערבי, הנתיבות שלום היה הולך בכל ערב שבת עם בני ישיבתו ממשכן הישיבה אל הכותל בשירה. שם הם היו מתפללים בכל ליל שבת. תקופה ארוכה שהוא היה הולך יחד עם הברכת אברהם חותנו, ועימם עוד עשרות תלמידים בשירה ובגבורה דרך שער שכם.

הרבי הנוכחי, בנו של הנתיבות שלום, בכל ליל שבת היה הולך לכותל להתפלל עד שנהיה בעצמו רבי. כשהיה הנתיבות שלום הולך לבקר בכותל, הוא היה לוקח את הקאפטין (מלבוש חסידי) החגיגי ביותר שהיה לו בארון, ואפילו בימי חול. הנתיבות שלום מעולם לא הלך אל הכותל ללא תכנון מראש. יום אחד כאשר חזרו מלוויה, הציע אחד מהנוסעים עם הנתיבות שלום לעבור בכותל בכדי להתפלל שם תפילת מנחה. הנתיבות שלום ענה לו בחריפות ש"בכותל לא עושים קפנדריא", אל הכותל הולכים במיוחד.

¹² תהילים ע"ג, כ"ח.

¹³ תהילים קי"ח, כ"ג.

הכותל אינו ח"ו שטיבל, לכותל יש תכלית. את המפגש המיוחד עם רבש"ע לא עושים בדרך אגב אלא באופן מיוחד, יזום ומתוכנן מראש.

אם שמוע תשמעו

ממאורעות הימים הגדולים האלו, אנו צריכים לשמוע את קול ה' היוצא מהם הקורא לנו. וכמו שאמר מרן אדמו"ר זי"ע¹⁴ על פסוק "ויקרא אל משה וידבר ה' אליו". מה דכתיב "ויקרא" בלשון נסתר, ולא כתיב מי הקורא.

זהו מסר מרכזי וחשוב בתורה הפנימית של סלונים, המופיע פעמים רבות בספריהם. מדוע כתוב פעמים "ויקרא" וידבר"? בהתחלה בלשון נסתר "ויקרא", ובהמשך בלשון גלויה "וידבר ה' אליו". מה כוונת הכתוב בכך? הסביר הבית אברהם:

שמכל המאורעות העוברים על האדם בוקעת קריאה מהקב"ה, פעם הוא ממאורעות של שמחה המרימים אותו, ועל ידי זה שומע את דבר ה' הקורא אליו, ופעם הוא זה מיגון וצער המשברים את רוחו, אשר מהם צריך לשמוע דבר ה' הקורא אליו. כל חיי האדם ומאורעותיו הם קריאה גדולה מאביו שבשמיים.

גם כאשר המאורע לא מדבר אלינו באופן ישיר, יש להטות אוזן ולשמוע מתוך המציאות מה ה' יתברך מתכוון לומר לנו. ה' קורא לכל אחד מתוך המציאות, השאלה אם אדם רוצה להבין מה ה' מדבר אליו בקריאה הזאת.

ואם בחיי הפרט הוא כן, כל שכן המאורע הכביר הזה, הנסים והנפלאות שעשה הקב"ה אתנו, שהם קריאה גדולה מאביו שבשמיים.

הנתיבות שלום אומר במקום אחר, שהמצווה שכתובה בתורה "ועתה אם שמוע תשמעו בקולי"¹⁵, הכוונה שאם עכשיו אתם שומעים בקולי, כלומר, אם אתם שמים לב מה אני אומר לכם בשמועה הזאת, אם עכשיו אתם שומעים מתוך הדברים, גם את מה שאני לא אומר לכם בפירוש – אז "והייתם לי סגולה מכל העמים כי לי כל הארץ".

הגילוי הגדול מהארת פניו יתברך, הוא כי פקד ה' את עמו¹⁶, ועלינו לעורר רחמים מרובים. כי אתה ה' החילות להראות לעבדיך את גדלך ואת היד החזקה אשר מי א-ל בשמים וארץ אשר יעשה כמעשיך וכגבורתך. אעברה נא ואראה את ההר הטוב הזה והלבנון¹⁷. היינו שייבנה לנו את בית המקדש במהרה בימינו. כי עדיין שכינתא בגלותא, ועוד לא זכינו אפילו לאתחלתא דגאולה. המילה "פקידה" היא מילת המפתח והסימן לגאולת מצרים – "פקוד יפקוד אלקים אתכם"¹⁸. כאשר משה רבינו רואה שההבטחה הולכת להתקיים ועם ישראל מתקרב לכניסה לארץ, הוא מבקש לעשות עוד צעד אחד פנימה.

התבוננות ומחשבה

¹⁴ בעל הבית אברהם.

¹⁵ שמות י"ט, ה'.

¹⁶ רות א', ו'.

¹⁷ דברים ג', כ"ד – כ"ה.

¹⁸ בראשית נ', כ"ד.

אם נתמקד במבנה של דרשת הנתיבות שלום, הוא קודם כל מצייר את הקושי ואח"כ את הנס. הוא מתבונן על העבר ומדגיש את גודל החיסרון כמו בתיאור יציאת מצרים, כיוון שכך ניתן להבחין בגודל הנס. מתוך הגנות הוא עובר לשבח, ומתוך השבח הוא עובר לשלב הבא. מתוך נתינת ההודיה, הוא עובר לבקשה תפילה וצעקה על העתיד. בשלב הזה, מתחיל הנתיבות שלום לפרוס בתמציתיות את השקפתו על כל מאורעות התקופה. אמנם רובנו לא הולכים בדרכו ושיטתו, אך חשוב לשמוע היטב איך אדמו"ר שמאמין ומכיר בכך שמדובר במהלך אלוקי, ש"מאת ה' הייתה זאת", אף על פי כן סובר שאנחנו רק ב"ערב האתחלתא דגאולה":

כי מה הוא עניין גאולה? שהבריא כולה השקועה בחומרנות, תזכה לגאולה ומלאה הארץ דעה את ה', ונראהו עין בעין בשובו אל נווהו, ונגלה כבוד ה' וראו כל בשר יחדיו וגו'. אמנם, יחד עם זה עלינו להביט נכוחה במאורעות הכבירים שעברו עלינו זה עתה, וכל מה שעבר עלינו בדור האחרון, החל ממהשמדה הנוראה, וכל המאורעות הבלתי רגילים שעברו עלינו בכל התקופה האחרונה, שהכל מחייב התבוננות ומחשבה, כי אנו הולכים ומתקדמים לקראת הגאולה.

התורה הבאה שמביא הנתיבות שלום, חשובה ונפלאה, אך לא ברור מה המקור שלה. מסתבר שהיא נמסרה מבית קוברין דרך שושלת סלונים בבחינת "תורה שבעל פה". כתוב במדרש "אמר ר' אבא בר כהנא – אם ראית ספסלים מלאים בכל יום בארץ ישראל, צפה לרגליו של מלך המשיח"¹⁹. ר' אברום שפירא זצ"ל, היה מבקש לדעת בכל שנה בערב יום העצמאות, כמה גדלה אוכלוסיית הכוללים והישיבות בארץ הקודש.

רגליו של משיח

לפי גרסה אחרת, אולי המדויקת יותר, כתוב – "ספסלים מלאים בבליים בארץ ישראל". מדובר על מציאות עגומה, כך נראה מהסימנים האחרים המורים על "רגליו של משיח". "אם ראית מלכויות מתגרות אילו באילו, צפה לרגליו של מלך המשיח"²⁰, אם ראית סוס פרסי קשור בקברי ארץ ישראל, צפה לרגליו של משיח"²¹. גם לדברי הנתיבות שלום, "רגליו של משיח" מורים על כך שהגאולה לא התחילה באופן האידיאלי והמושלם. ועל דרך שפירשו רבותינו הקדושים לשון שאמרו חז"ל "יצפה לרגלי משיח", שלכאורה לשון "רגלי משיח" אין להם ביאור. אלא מרומז שכמו דידוע כי בלידה רגילה מתחיל ללכת עם הראש, אבל כשקורה שמתחיל לצאת עם הרגלים זהו לידה מסוכנת, אבל יתכן שיצא גם מזה לידה. אותו הדבר בביאת המשיח, כשלא זוכים – הכל הולך להיפך עם בחינת רגלים, אבל יתכן שכל זה הוא רגלי משיח שאנו צריכים לצפות לזה. ועלינו להרעיש עולמות "אבינו מלכינו גלה כבוד מלכותך עלינו, והופע והנשא עלינו לעיני כל חי".

המציאות מראה שגאולתנו אינה גאולה של ראש, כי הייתה זאת גאולה של ראש, מנהיגיה ומוביליה היו בודאי אנשי קודש. בעוונותינו לא זכינו. לא משה רבינו, לא יהושע בן נון, לא עזרא הסופר וגם לא תלמידי הגר"א והבעל שם טוב. לא זכינו שרצונם הטהור יביא למהפך שחל במאה ועשרים שנה האחרונות. הם אמנם טפטפו ועזרו רבות באופן

¹⁹ איכה רבה פרשה א'.

²⁰ בראשית רבה, לך פרשה מ"א.

²¹ שיר השירים רבה פרשה ח'.

חומרי ורוחני להתפתחות ההתיישבות בארץ הקודש, אך לא יצרו בפועל את המציאות בה אנו חיים כיום. מי שזכו לחולל את המהפכה, היו כאלו שעסקו בעיקר ב"רגלים", וממילא אם מי שעסק ברגלים מוביל ב"ראש" זה עלול להיות הרסני.

ראש הממשלה אשר היה אחראי על גירוש יישובי גוש קטיף, ביקר אצל הרבי מליובביץ' זי"ע, בכדי להתייעץ על המשך דרכו. הרבי ייעץ לו להישאר במסגרת הצבאית כיוון שאין זה עניינו להנהיג ציבור. הרבי ייעץ לו כך, כיוון שקיימת סכנה רבה באדם שהוא בחינת "רגלים" ההופך להיות ה"ראש". אין לו יכולת לשקול שיקולים של הנהגה, אלא רק שיקולים של "רגלים", וכשהרגלים הופכים להיות ראש זאת סכנת נפשות של ממש.

כאשר נולד תינוק ורגליו יצאו בתחילה, אם הוא ישאר ח"ו עם הרגלים למעלה והראש למטה זמן רב – נזק חמור עלול להיגרם לו. הלידה אמנם התחילה בחסרון גדול, אך עם כל זה, יש צפיות גדולות מהלידה הזאת. מייחלים באמונה לכך שהתינוק יצא לגמרי, ראשו יעלה כלפי מעלה והוא יחיה בשלום ובבריאות. בתקופה הזאת הנתיבות שלום מצפה לרגליו של משיח, להופעת הגאולה באופן הדורש תיקון גדול, אך הוא לא מבטל את הגאולה הזאת.

רצוננו לראות את מלכנו

ה"רגלים" הם סימן לכך שלא הכל התרחש כפי שציפינו ודמיינו, אך לאור כל הניסים וגילויי אהבה מוכרחים לצפות ל"ראשו של משיח" אשר יבוא על בסיס ה"רגלים".

מאורעות הימים ותפקידנו בשעה זו יש לראות מרומז בפסוק "אתם ראיתם את אשר עשיתי למצרים, ואשא אתכם על כנפי נשרים, ואביא אתכם אלי, ועתה אם שמוע תשמעו בקולי". זכינו לראות הנס הראשון אשר עשה ה' למצרים לעינינו, וזכינו לראות הגילוי והארת פנים שקירב אותנו, שאנו יכולים לבוא למקום השכינה בבחינת "ואביא אתכם אלי", וכל זה מחייב אותנו הרבה. כל זה קריאה גדולה מהקב"ה "והייתם לי סגולה", שנתקרב אליו בכל ליבנו ובכל נפשינו.

הנתיבות שלום מנסה לפעול עם התחושה האדירה הזאת של ניסי ה' במציאות. יד ה' תובעת מאיתנו תביעה גדולה, לכך שהראש יוביל אותנו ואת כל עם ישראל, ולא הרגליים. הקריאה הזאת מחייבת, ניסי ה' דורשים מאיתנו אחריות על המצב הכלל ישראלי בארץ. כל גילוי אהבה של ה' יתברך כלפינו, דוחף אותנו לגילויי אהבה מעשיים כלפי ריבוננו של עולם. אם הקב"ה נותן את הכלים, את השלטון בארץ ואת ירושלים, עלינו החובה ליצוק לתוכם את האור והרוח הגדולה ע"י ה"ראש"²².

והנה ידוע המאמר מה דכתיב אחרי קבלת התורה "וכל העם רואים את הקולות ואת הלפידים ואת קול השופר, וירא העם וינעו ויעמדו מרחוק"²³. היינו כי בשעה שנפתחו כל השבעה רקיעים במעמד הנשגב, וראו כי אין עוד מלבדו, ושמעו את קול ה' מדבר מתוך האש, האנשים הפשוטים, "כל העם",

²² אחד שלמד בבחרותו בישיבת וולוז'ין, בא פעם אחת לפני רבו הגאון הנצי"ב זצ"ל. שאלו הנצי"ב "מה אתה עושה?". השיב לו תלמידו שהוא תודה לא-ל בריא וגם העסקים טובים. כשסיים שאלו הנצי"ב שוב "מה אתה עושה?". ענה וסיפר התלמיד מחדש, והרבה לפרט את מצבו, כי הכל הולך בשלום. כשסיים את דבריו חזר הנצי"ב ושאל שוב "מה אתה עושה?". תמה האיש ואמר "הן כבר השבתי לרבינו פעמיים על שאלתו זו!" אמר לו הנצי"ב "לא השבת על שאלתי, אני שאלתיך מה אתה עושה, ואתה השבת לי מה ה' יתברך עושה. כי בריאות ופרנסה, הרי הכל מה' יתברך! חפץ אני לדעת מה אתה עושה, דברים שתלויים בבחירתך, אם הינך קובע עתים לתורה וכדומה, ועל זה לא השבת עוד".

²³ שמות כ', י"ד.

לא התבוננו אל העיקר, רק שמו לב אל הקולות ואל הלפידים וגו'. ועל ידי זה "וינועו העם" ונשארו אחר כך שוב עומדים "מרחוק".

כשמגיעים לאירוע מסוים, יש המתמקדים בפירוטכניקה ובאיכות המזון, ויש המתרכזים בתוכן. כשמשתתפים בכינוס מיוחד, אחד מתעניין באילו מכוניות נסעו הרבנים ועם איזה פלאפון הם מסתובבים, והשני מתעניין בתוכן דברי הרבנים אשר נשאו בכינוס. כל אחד בוחן את הדברים על פי ערכו העצמי, זה ב"קטנות מוחין" וזה ב"גדלות מוחין".

במעמד הר סיני, בני ישראל לא הבינו על מה צריך להסתכל, הם התרגשו מהקולות ומהמראות הנפלאים. כתוצאה מכך כתוב "וינועו ויעמדו מרחוק", רחוקים מהעיקר ומהתוכן הקדוש. מי שמתרגש רק מכך שהמיראז'ים הורידו את המיגים, הוא נשאר בתבנית חיצונית בלבד. הרובד החיצוני הזה חשוב, רק בתנאי שיש לו גם את המימד הפנימי והגבוה. ישועת ה' במלחמת ששת הימים, כללה ניסים אדירים בדמות חיילים ומכונות ירייה. צריך לזכור שכלי המלחמה עם כל חשיבותם, הם רק המעטפת החיצונית.

על כן זהו עיקר העבודה בימים אלו, להרגיש את העיקר ולהתבונן מה ה' אלוקינו דורש מעימך. בשעה הגדולה הזאת, להתרומם ולהתעלה בתורתו ועבודתו יתברך, ויחד עם זה להתאמץ בתפילה לבקש שייגאלנו גאולה שלימה בבניין בית המקדש. ואור פניך עלינו אדון נשא²⁴, וכמו שאמר הרה"ק המגיד ממעזריץ' זי"ע על דרך משל, כי בשעה שאדם מגיע להיכל המלך ומבקש רשות כניסה, אז השרים הנמצאים שם אומרים לו שכל מה שהוא רוצה גם הם יכולים למלא מבוקשו, ואין צריך להיכנס פנימה. אבל אם הוא טוען "איני רוצה שום דבר, רק לראות את פני המלך", אזי מוכרחים לתת לו רשות כניסה. אסור לנו להתפתות ולהשלים עם כל מה שב"ה השגנו.

משפטים כאלו הנאמרים כאשר כל עם ישראל עדיין שיכור מהניצחון הגדול, מעידים על דמות מנהיג של "ראש". מעוצמת ההתרגשות, אף אחד לא מסוגל בכלל לחשוב על היעד הבא. הנתיבות שלום לעומת זאת, תמיד יודע להגיד תודה – "דע מאין באת", ויודע על מה להתפלל ולאן לשאוף – "ולאן אתה הולך".

רק תפילתנו כי "רצוננו לראות את מלכנו"²⁵ ולבקש מלך רחמן רחם עלינו וכו', בנה ביתך כבתחילה וכוונן מקדשך על מכונו, ושם נעלה ונראה וכו', וכה יעזור ה' במהרה בימינו אמן.

²⁴ מתוך היוצרות של פרשת שקלים.

²⁵ מכילתא דר' ישמעאל יתרו פרשה ב'.